

ראשית אהבה

ויתכן שהדברים הללו אכן קרו אי פעם בעולם. בילדותי נהגנו אמי ואני להפליג לאירופה באוניות שיצאו מנמל חיפה. באחד המסעות היו איתנו על הסיפון שלוש נשים צעירות שמפאת החום לבשו מכנסונים או שמלות קצרצרות. לאחר ימים של הפלגה, שבמהלכם עקבתי אחר תנועותיהן, עגנה האונייה בנמל איטלקי והן נעלמו לבלי שוב. עצב נורא ירד עלי, תמציתו של צער עולם. אמי שהבחינה בשינוי הדרמטי בבנה בן השש שאלה לפשר הדבר. אני זוכר את עצמי מנסה להסביר לה במילים שטרם עמדו לרשותי רגש כביר ששטף את כולי. כמובן שכשלת. מאז אני מנסה להגדיר מילולית את פינות האהבה המוצלות. אלו שחומקות לצללים ואלו שניצלות.

לדבר בחום, ללא ספירת מלאי

אסתר רוזנפלד: אל קצה הזמן, הוצאת גוונים 2015, 63 עמ'

אסתר רוזנפלד התחילה לכתוב קרוב להגעתה לגיל גבורות. הצורך לכתוב התפרץ כמעין המתגבר והלך והשתבח מספר לספר. (ספרה הראשון חסד נעווי לא יאפיד הופיע ב-2007 וספרה השני סחלב ודוד ב-2011, שניהם בהוצאת גוונים).

נרשאי השירה של אסתר רוזנפלד מגוונים. עינה רגישה לפרטי נוף, חברה, משפחה, העולם האנושי ובעיותיו. עולמה האישי משרע מנכדים אהובים מחד ועד סבל וחולי מאידך, הקשורים לגילה המתקדם. עם זאת תשוקות נעורים וקשר זוגי רב שנים הזקוק לשימור, זוכים לביטוי עדין ועז כאחד. המשותף לנושאי כתיבתה הוא ההתבוננות החדה, הרגישה, המזדהה והאמפתית. יש תחושה

בספר של מעין שליחות שהמשוררת הציבה לנגד עיניה בכתיבתה. בשיר, 'דק על עצמי' הפותח את הספר, היא כותבת: "מי יתן וכסיסמולוג הבוחן רטט לב האדמה/ אחוש עצמת גלי ההלם האנושיים/ אדע משאלות לב וכאב/ ולא אעשה שקר ברגשות של אחרים."

כמי שהחלה לכתוב בשלב מאוחר בחייה, היא מתפעלת מיכולתן המופלאה של המילים: "ואני דבקתי בנפלאות המילים/ ולא אחרל" אך קיים הפחד שמא ייגמר פרץ המילים בשל גבול הזיכרון. היא מודעת למגבלות שהגיל יכול להציב וזאת כנראה הסיבה לאינטנסיביות הפורה של כתיבתה - להספיק כל עוד אפשר. "לעתים מתעלל בי הזכרון/ אני שוקעת במקומות/ בהם איני רוצה להיות". ובאותו שיר היא כותבת - "סנאי על ענף זעוף, חור/ שמור במאגר האפיוזי של מוח/ בלבי מקנן פחד/ כך זה מתחילי" כתיבתה נוגעת בלב, לא מתחכמת, אמיתית,

נוקבת, אנושית ורגישה. כך בשיר 'איך יאהבני': "אני מסתירה תשוקתי/ שוקעת בעלטה/ פוצעת אהבתנו/ לו יכלתי לדבר אליך בחם/ ללא ספירת מלאי."

מתוך האמת שבה, הכותבת לא חוסכת מעצמה העלאת טראומות מהעבר כדי ללבן במילים: "נוראה הייתה תשוקתך אלי/ קטינה הייתי בת-מצוה", ובסוף השיר: "נרונה אני לזכור חרפתך תנוח בשלום על משכבך."

זוהי כתיבה ללא אגוצנטריות ומצוקותיהם של החלשים מטלטלות את נפשה של המשוררת. כך בשיר 'הוי' שבו היא מגיבה במחאה כנגד השלכתו לצד הדרך של שוהה בלתי חוקי בחלוק בית חולים וקטטר אל מותו: "דמי הולם בעורקי/ כל אשר אהבתי ענן יותר בכלנו הוטל הרפש."

לנוכח נפילתם של נערים בקרב, אובד הטעם בשימור החיים עד גיל גבורות: "מה טעם לי בגבורות?/ אני בולעת קלונקס ורסיטל/ ובפאוזה של רגע אני רואה/ את הצחוק בעיניו, כשלא ידע/ שזו תמונתו האחרונה."

היותה של הכותבת כסיסמוגרף רגיש לסביבתה מתממשת עם כל שיר נוסף בקובץ. כך בשיר 'צבע אדום' שבמרכזו ילדה תחת התקפות טילים: "היא תזכר תמיד/ את הנברשת המתנדנדת/ את החלונות הרועדים/ את תמונת המשפחה שנפלה והתרסקה/ היא רק בת חמש ושונאת צבע אדום/ היא ילדה מעידה דרומית בצל רולטה רוסית."

כך גם ההאנשה הניתנת לעץ עטור צמרת - שעלוותו נגומה בכרטיוליות - מגלה נפש צעירה, בעלת חמלה ותמימות שרובנו מאבדים בבגרותנו: "עם בוא הסתו/ זמרו הגוזמים עלותו/ נפלה עטרת ראשו/ כלבים מטילים בעלות עליו, מה נוראה השפלתו."

קובץ השירים נחתם בהתרכזות בעיקר משמעות חייה של הכותבת: בן הזוג שאיתו הקימה משפחה: "קרבתך הייתה כל כך מובנת/ פמו דבר לא השתנה/ בערב ימינו/ יחדיו אנו פוסעים אל קצה הזמן/ ובהשמע הרקואם תרד דומה על שירת חיינו". זו שירת החיים שכוללת גם את אושר המשפחה המורחבת, נכדים ונינים: "אני נפעמת אל מול היפי/ המתיקות והחן/ הם שלי/ אני מלטפת רך עורם מתבשמת בריחם/ חוזה

רגעים צרופי ענג."

הקריאה בקובץ השירים של אסתר רוזנפלד השרתה עלי חוויה של התעלות, בזכות יכולת ביטוי עשירה, אך לא מצועצעת, אלא אמיתית ואנושית, שמדברת לקורא בגובה העיניים.

יוספה כהן

"אני רוצה לרקוד/ אבל הדמעות שלך"

אתגר מויאל: חתן פרס ישראל, הוצאת ספרי עיתון 77, 2015, 63 עמ'

הספר חתן פרס ישראל מתהדר בעטיפה נוצצת שאינה אופיינית לספרי שירה. יותר מאשר גימיק מוצלח יש בבחירה זו אמירה רחבה יותר, בעיקר מתריסה. שם המשורר מוצמד לשם הספר, לאמור - אני יכול לבחור לעצמי כל פרס או תואר נוצץ שחשקו בהם נפשי או כשרוני בלי שאהיה נתון לחסדי השופטים קובעי הטעם והבון-טון, אף יותר מזה - אל תלכו שולל אחרי כל מה שנוצץ בשמים המשתקפים בביצה הספרותית. אתגר מויאל מרגיש כבן לא חוקי של השירה העברית, בנם של חתן פרס ישראל וכלת פרס התרבות, כאשר "הזוכה הגדול הוא טעם השופטים" עם כל המשתמע מכך.

רוב השירים בספר קצרים מאוד ומעצב הספר השכיל למקם אותם באמצע העמוד. שירים קצרים תופסים יותר ויותר מקום בימינו ומשקפים את עולם המסרים העכשווי, קשורים בחבל הטבור של פייסבוק וואטסאפ. שירים שפונים לקהל הרחב, לא תופסים יותר מארבע חמש שורות, לעתים שורה אחת (כמו בספרה האחרון של ללי ציפי מיכאלי). על פי רוב אינם דורשים התעמקות יתרה תוך כדי קריאות חוזרות ונשנות. אלה אינם שירי הייקו, אבל מרוכזים כמותם, תמציתיים, מדודים, ויחד עם זאת מסודים לתכתיבי השירה. שירים ממזריים, מהתלים במחשבה, נוצצים כהברקה קופירייטרי, קורצים לקורא.

וכך כותב אתגר מויאל, ספק ברצינות ספק

סמי שלום שטרית

15 דולר לראש

זה הספור:

דיויד גרוסמן בא לניו יורק

לדבר בקווינס קולג' בין היתר

על ספרות וציונות,

15 דולר כניסה, יש הנחה

לסטודנטים.

לא הלכתי.

גם בתל אביב, חנם, לא הלכתי.

מה אלה?

במגרש החניה ראיתי אב ובנו,

יהודים טובים, נרגשים, מזדדנים

לתפס מקום טוב –

ג'ואיש אינפוט הישר מארץ יוראל, בני

זה הספור:

היהודים שכאן תמיד טובים

והם תמיד צודקים, היהודים שכאן,

באשר הם, באשר הם, כי

דיויד גרוסמן בא לניו יורק.

ולא יעזר לו חיוך הגדי המכוב,

החרוש עתה

חרצים מזינים באשמה עתיקה:

אלהים יראה-לו השה לעלה, בני...

זה הספור:

כי היהודים אוהבים גרוסמן, עכשו

יותר מאי-פעם,

יותר מאימוס או, בטח

יותר מאי.בי.ג'ושוע.

ערכו עלה בעיניהם:

15 דולר לראש

ויש הנחה לסטודנטים.

אפשר שהיתה גם לחילום,

אלו נמצאו כאלה כאן,

יהודים.

זה הספור.

ניו יורק, אפריל 2008

השיר שלפנינו לקוח מתוך ספר שיריו החמישי של המשורר סמי שלום שטרית (יליד 1960, העיירה קסר א-סוק בדרום-מזרח מרוקו; עלה ארצה עם משפחתו ב-1963 וגדל באשדוד; מתגורר כיום בניו יורק ומכהן כפרופסור במחלקה לשפות ותרבויות המזרח התיכון ואסיה בקווינס קולג'), *זמן מרוקו* (2015), בימת קדם הוצאת ספרים, עורך ראשי: יצחק גורמזאנו גורן, עמ' 82-83). קדמו לספרו החדש של שטרית הספרים *פתיחה* (1988, עקד); *פרחה שם יפה* (1995, נור); *שירים באשדודית* (2004, אנדלוס) ו-*יהודים* (2008, נהר). הספר הנוכחי מכיל שירים שנכתבו בין השנים 2008-2014.

שירי הספר החדש מחולקים לשלושה שערים: זמן מרוקו; זמן שבור; ושען ישראל, שהשיר המופיע כאן לקוח מתוכו. יש כמה דרכים אפשריות לקרוא אותו. קודם כל הוא מסמן את מדינת ישראל או כפי שהיא קרויה בשיר במבטא יהודי-אמריקאי, "ארץ יוראל", מנקודת מבט גלותית. נקודת מבט זו החלה להתפתח אצל המשורר כבר בסוף ספרו השני, *פרחה שם יפה*, בשירי השער החותם את הספר, "מחזור גלות ניו יורק", שחלקם מצאו את עצמם לאחר מכן בשירי השער הלפני אחרון בספר השלישי, *שירים באשדודית*, תחת השם "שירים גולים". נקודת המבט הגלותית באה לידי ביטוי במחיר הנקוב להוצאה, כשם השיר, '15 דולר לראש', וכן גם באינגלוח של שמות הסופרים מישראל, שמחמנים להוצאות בניו יורק, דיויד גרוסמן; אימוס או ואי.בי.ג'ושוע. אל תוך נקודת המבט הזו נכנס הדובר בשיר ומתנגד פעמיים לקחת חלק בהוויה הגלותית היהודית בניו יורק: הוא לא הולך להוצאתו של גרוסמן על ספרות וציונות בין היתר ומספר כי גם להוצאה דומה שהתקיימה בתל אביב, ואף בחינם, הוא לא הלך.

מכאן עובר הדובר בשיר לשאת ביקורת על אותה קהילה יהודית גלותית של אמריקה, "היהודים שכאן תמיד טובים" / הם תמיד צודקים, היהודים שכאן", כך הוא כותב במהלך השיר כמו מבקש לומר שאין להם הזכות לשפוט את המתחרש במדינת ישראל מבחינה פוליטית, למשל. ביקורת נוספת שהוא נושא כלפי אותה הקהילה היא שערכו של הסופר גרוסמן עולה בעיניה משום הקורבן שהקריב, שלכאורה הוא קורבן הגורל היהודי הבלתי נמנע. גרוסמן שכל את בנו, אורי, מפקד טנק שנפגע מטיל נ"ט במהלך מלחמת לבנון השנייה ונהרג, בן עשרים במוותו. הדובר בשירו של שטרית מתאר אותו בצורה קשה: חיובו מכוב; חרוש חריצים מזינים של אשמה עתיקה; והדברים נקשרים כמובן לפרשת העקדה (בראשית כ"ב), עת שואל יצחק את אביו איה השה לעולה הלה משיבו: "אלהים יראה לו השה לעולה, בני, וילכו שניהם יחדיו" (פסוק ח). בעקבות המידע החוץ-שירי על זאת שגרוסמן שכל את בנו אנו יכולים כעת לקרוא את כותרת השיר ככפולה לשון: גם 15 דולר לראש כמחיר עלות ההוצאה וגם ראשו של הבן המת.

דרך נוספת לקרוא את השיר החוץ-ישראלי הזה היא לשלבו בשיח המזרחי בשירה העברית החדשה, שלמשורר סמי שלום שטרית יש בו חלק מרכזי וחשוב ביותר, למשל בעריכת האסופה החשובה, *מאה שנים מאה יוצרים – אסופת יצירות עבריות במזרח במאה העשרים* (1999, הוצאת בימת קדם), הכוללת שלושה כרכים, בהם גם כרך שירה, ובמזימים רבים אחרים שערך בנושא. לא לגמרי ברור מדוע הדובר בשיר לא נכנס להוצאה של גרוסמן. אם בגולה הניו יורקית הוא עושה זאת מפאת סלידתו מהצביעות היהודית-אמריקאית או מדוע כאן בארץ, בתל אביב, הוא לא נכנס להוצאה הנישאת בחינם? יכול להיות שהסיבה טמונה בזהות הסופרים המרצים, שכלשון השיח המזרחי החדש בשירה העברית – משתייכים כולם לשמאל הלבן – נציגיה הבולטים של ההגמוניה האשכנזית בחברה הישראלית? האם זהו שיר 'מדינת אשכנז' של סמי שלום שטרית? לא בהכרח. יש לו שירים אחרים, חריפים הרבה יותר בהקשר הזה, שיכולים להיות מועמדים ראויים יותר לתפקיד, ועדיין זהות הסופרים המרצים שנבחרה מעוררת גם אפשרות קריאה כזאת. ♦

בביקורת: "שלושה משפטים / אחרי השני / היום / זה כבר יותר מדי / אז לוקחים שני משפטים / מחלקים אותם / לשמונה שורות / קוראים לזה שיר" לא שאין בספר שירים ארוכים יותר, אבל דווקא הקצרים הם אלה שמותחים לפנינו עולם מורכב יותר. השירה הקצרה של מויאל מתכתבת עם האהבה ולהפך ויחד הן מזינות אחת את השנייה: "לא הייתי טורח / אם הייתי יודע / שאפגוש אותך / כל פעם שאכתוב שיר", או בשיר אחר: "תכף אצא מהדירה שלך / אלך לשלך / כדי שתוכלי להיות לבד / לכתוב עלי קצת שיר".

לאהבה בספר יש טעם מתוך מה, כל התקרבות טומנת בתוכה גם התרחקות והתפכחות בלתי נמנעת: "בוא נכיר / בטח / אני אשמח / לחפש בך פגמים". ובאחד משירי האהבה המרגשים בספר, בשיר צ'רלי צ'פלין - המשורר כותב "אני רוצה לרקוד / אבל הדמעות שלך / אני מחליק בהן / מכל כיוון". ברוח הזמן גם בספר זה יש התייחסות לסוגיות של אפליה שזוכות לקבל טיפול שונה ומעניין, לעתים סרקסטי "לא קיפחו אותך / אף פעם / אגב / מעולם לא ביקרתי באוסטרליה / גם אוסטרליה / לא קיימת", ובשיר אחר הגילוי שהאפליה "היא עתיקה מהגזע / היא מתחילה באפליה / בין לילה ליום".

ליצן עצוב או קוסם של מילים אתגר מויאל יודע היטב שתפקידו "אינו בכוח" ו"תמיד ישנה תקווה / שיהיה יותר רע" ואף על פי ש"כולם אותו שיר" הוא ממשין לכתוב, לא כי כותבים רק כשרע "אבל כמה טוב כבר יש" ולא על מנת לקבל את פרס ישראל כי כבר הכתיר את עצמו כחתן הפרס בחיך רחב ושובה לב.

שלמה בן בסה